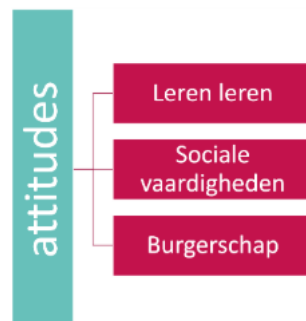

Visietekst sociale vaardigheden

Inleiding

De doelenset sociale vaardigheden concretiseert een onderdeel van de vakdiscipline 'attitudes' (zie *figuur 1*) (*Onderwijsdoelen*, z.d.). De minimumdoelen in deze vakdiscipline splitsen we op in drie volwaardige doelensets: burgerschap, sociale vaardigheden en leren leren. Het doel van deze doelenset is om een **gezonde socio-emotionele ontwikkeling** bij leerlingen te ontwikkelen die bijdraagt aan de ontwikkeling van de totale persoonlijkheid (Jellesma, 2019).

Figuur 1: opsplitsing vakdiscipline 'attitudes'

De invulling van deze doelenset is geïnspireerd op de waarden uit het pedagogisch project van het GO! (PPGO!) en op het SEL-kader (sociaal emotioneel leren) (zie *figuur 2*). Concreet omvat dit kader IK-, JIJ-, en WIJ-competenties. De **IK-competenties** bevatten 'besef van zichzelf' en 'zelfmanagement'. Bij het besef van zichzelf ontwikkelen leerlingen zelfkennis en bouwen ze zelfvertrouwen op. Zelfmanagement gaat dan weer over het sturen van zichzelf in situaties die spannend en stressvol zijn. Ten tweede bevatten de **JIJ-competenties** het 'besef van de ander' en 'relaties kunnen hanteren'. Het besef van de ander gaat erover dat een leerling een ander sociaal kan lezen en zich verplaatsen in die ander. Daarnaast kunnen leerlingen bij relaties hanteren sociale relaties aangaan, onderhouden en herstellen. Tot slot zijn er de **WIJ-competenties**. Deze competenties gaan over 'keuzes maken' en het ontwikkelen van een ethisch besef bij het maken van die keuzes (Van Overveld, 2024). De IK- en JIJ-competenties zitten vooral vervat in de doelenset 'sociale vaardigheden', terwijl de WIJ-competenties zowel in 'sociale vaardigheden' als in 'burgerschap' zitten.

Figuur 2: SEL-kader (Van Overveld, 2024).

Doelen

De minimumdoelen (MD) maken onderscheid tussen wat leerlingen moeten bereiken en nastreven en dit op het populatie- of individueel niveau. Voor **kleuters** zijn de doelen voor sociale vaardigheden na te streven op populatieniveau (zie *figuur 2*). In het **vierde leerjaar** (L4) en het **zesde leerjaar** (L6) is het de bedoeling dat leerlingen de minimumdoelen **bereiken** op **populatieniveau**.

	Kleuter (5-6 jaar)	Vierde leerjaar (9-10 jaar)	Zesde leerjaar (11-12 jaar)
Na te streven MD populatieniveau	- Nederlands (m.u.v. woordenschat en luisterbegrip) - Wiskunde (m.u.v. getalbegrip) - Geschiedenis - Aardrijkskunde - Wetenschap en techniek - Lichamelijke opvoeding - Muzische vorming - Sociale vaardigheden - Burgerschap - Leren leren		
Te bereiken MD populatieniveau	- Nederlands: - Woordenschat - Luisterbegrip - Wiskunde: - Getalbegrip	- Nederlands - Wiskunde - Geschiedenis - Aardrijkskunde - Wetenschap en techniek - Lichamelijke opvoeding - Muzische vorming - ICT - Sociale vaardigheden - Burgerschap - Leren leren	- Geschiedenis - Aardrijkskunde - Wetenschap en techniek - Lichamelijke opvoeding - Muzische vorming - ICT - Frans - Sociale vaardigheden - Burgerschap - Leren leren
Te bereiken MD individueel niveau			- Nederlands - Wiskunde

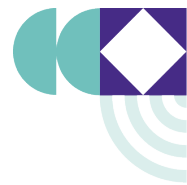
Figuur 3: overzicht na te streven en te bereiken minimumdoelen

Opbouw

In *figuur 4* vind je de opbouw van de doelenset sociale vaardigheden.

Gevoelens en behoeften
Positief zelfbeeld
Grenzen
Sociale regels en omgangswijzen
Samenwerking
Conflicthantering
Gezonde levensstijl

Figuur 4: opbouw doelenset sociale vaardigheden

GO! doelen

De doelenset sociale vaardigheden bevat ongeveer **twintig procent GO! doelen**. Deze doelen zijn toegevoegd voor de wetenschappelijke volledigheid en om aan te sluiten op het SEL-kader. Zo voegden we bijvoorbeeld de leerlijn rond positief zelfbeeld (SV.010-SV.013) toe omdat het tonen van zelfvertrouwen aansluit op de IK-competenties van het SEL-kader, namelijk bij besef van zichzelf. Daarnaast zijn bij het subthema 'sociale regels en omgangswijzen' ook een aantal doelen toegevoegd zoals SV.028: *gebruiken verschillende manieren van omgaan met elkaar*, omdat dit aansluit bij de JIJ-competenties, meer specifiek relaties kunnen hanteren.

Horizontale samenhang: binnen de doelenset

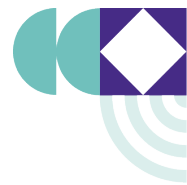
Binnen de doelenset van sociale vaardigheden is er een sterke horizontale samenhang. Zo hangt 'positief en met vertrouwen in gesprek gaan' (SV.027) bijvoorbeeld samen met de doelen rond het 'demonstreren van een positief zelfbeeld' en het 'tonen van voldoende zelfvertrouwen in verschillende contexten' (SV.012-SV.013). De doelen rond het 'herkennen manieren van goed samen te werken' en 'benoemen criteria voor constructieve samenwerking' (SV.034 en SV.036) zijn gelinkt aan doel SV.045: *verwoorden hoe ze een conflict kunnen oplossen*. Als leerlingen het doel 'beschrijven hoe ze conflicten kunnen oplossen en voorkomen' gaan activeren (SV.047), dan is dat ook verbonden aan de doelen SV.005 en SV.006 rond het beschrijven en begrijpen van de relatie tussen gevoelens en behoeften.

Horizontale samenhang: over doelensets heen

Er is een sterke verwevenheid tussen de doelenset **burgerschap** en deze van sociale vaardigheden. In de doelenset van sociale vaardigheden werken we vooral aan de IK- en JIJ-competenties en van daaruit gaan we naar de WIJ-competenties. Deze zitten vooral vervat in de doelenset burgerschap, met name in de doelen over het samenleven in de klas, op school, in de eigen buurt en in de samenleving. Daarnaast is er ook een link met de doelenset **muzische vorming**, bijvoorbeeld bij de doelen SV.007 en SV.008 over het weergeven van eigen gevoelens, gedachten, ervaringen en behoeften. Deze kunnen ook op een muzische manier geuit worden. Bovendien hangt de leerlijn rond gevoelens en behoeften ook sterk samen met **leren leren**, meer specifiek emotieregulatie als onderdeel van de executieve functies. **Lichamelijke opvoeding** en **wetenschappen en techniek** krijgen in deze doelenset ook een plaats binnen het subthema 'gezonde levensstijl'. Tot slot is het subthema 'sociale regels en omgangswijzen' verbonden aan gespreksconventies bij **Nederlands**.

Verticale samenhang

De doelenset van sociale vaardigheden is opgebouwd aan de hand van het **SEL-kader**. Bijvoorbeeld bij de leerlijn 'herkennen van gevoelens' ga je eerst in op het herkennen van eigen gevoelens (IK-competenties), daarna herkennen van gevoelens van anderen (JIJ-competenties) om uiteindelijk empathie te tonen in de omgang met de ander (SV.001-SV.009). Ook de 'gezonde levensstijl' kan hier als voorbeeld dienen: het herkennen van het verschil tussen ziek, gezond en gewond is gespecificeerd in het herkennen bij zichzelf (IK-competenties) en bij anderen (JIJ-competenties) (SV.060). Later in de leerlijn gaat het dan bijvoorbeeld over het beschrijven van risico's van het gebruik van genots- en verslavingsmiddelen (SV. 067), wat gelinkt kan worden aan de WIJ-competenties.

Begeleiding

In functie van brede basiszorg is het van belang dat je als leraar verschillende vaardigheden en in kaart brengt van de leerlingen. Als eerste belangrijk om een zicht te krijgen op het **zelfvertrouwen en zelfbeeld** van de leerlingen. Geloven ze in zichzelf, durven ze initiatief nemen, tonen ze doorzettingsvermogen bij moeilijkheden? Daarnaast krijg je best ook zicht op de **emotieregulatie en gevoelens**. Hierbij kijk je of leerlingen hun eigen gevoelens herkennen, op een gepaste manier uitdrukken en zich inleven in anderen. Bovendien zijn de **sociale vaardigheden en relaties** ook belangrijk: maakt de leerling makkelijk contact met anderen, kan de leerling samenwerken in groep, kan de leerling omgaan met conflicten, worden de klasregels gerespecteerd, staat de leerling open voor nieuwe ervaringen of feedback? De **communicatieve vaardigheden** zijn hier eveneens van belang: kan de leerling een eigen mening formuleren, luisteren naar anderen en de gepaste taal bij gevoelens of conflicten gebruiken? Als leraar kan je nagaan in welke mate een leerling zich goed voelt en betrokken is, door te observeren of die zich veilig, gewaardeerd en opgenomen voelt in de klasgroep.

Vormgeving onderwijsleerproces

Deze doelenset wil bijdragen aan de socio-emotionele ontwikkeling, wat moeilijk in 'klassieke' lessen te gieten is. De doelenset legt dan ook, nog meer dan bij burgerschap, klemtoon op de **gebruiken-** en **engageren**-doelen. Aan socio-emotionele vaardigheden werk je niet geïsoleerd twee uur per week, maar het gebeurt de hele week, het hele schooljaar door. We zien de school als oefenplaats voor socio-emotionele vaardigheden.

Een goede aanpak voor de socio-emotionele ontwikkeling vertrekt vanuit oefenen in **levensechte contexten** met oog voor welbevinden en betrokkenheid. Deze oefening wordt ingebed in een systematische werking op klas- en schoolniveau. We kiezen in de eerste plaats voor een geïntegreerde aanpak in plaats van aparte lessen sociale vaardigheden. De leraar als opvoeder heeft hierin een cruciale rol.

Het leerproces van sociale vaardigheden krijgt vorm door aandacht te hebben voor een aantal zaken. Als eerste is het belangrijk dat je als leraar elke dag bouwt aan een **groepsbevorderend positief klasklimaat**, het creëren van een WIJ-gevoel. Daarnaast is het ook van belang dat je aandacht hebt voor het **welbevinden** van de leerlingen en hen helpt bij hun **emotionele ontwikkeling**. Dit kan je bevorderen door hen te helpen om gevoelens te verwoorden, bijvoorbeeld aan de hand van verhalen, muzische expressie of hen te laten kiezen hoe ze hun gevoelens het liefste uitten. Vervolgens kan je samen **oefenen in de manier van omgaan met elkaar**, in het bijzonder bij samenwerkingen. Dit kan onder andere aan de hand van rollenspellen (coöperatief leren), **coöperatief leren** of kringgesprekken. Daarnaast speelt het **leerlingenbeleid** ook een grote rol bij het leerproces van sociale vaardigheden. Als laatste is het belangrijk om **in te spelen op situaties die zich voordoen** in de klas en op school. Zo kan je bijvoorbeeld als er zich een conflict heeft voorgedaan in de les leerlingen sterker maken in het constructief omgaan met conflicten.

Voor verder ondersteuning bij het vormgeven van het onderwijsleerproces kan je terecht in het **menu sociale vaardigheden**. Het menu sociale vaardigheden heeft als doel om de sociale vaardigheden door te trekken naar andere lessen en contexten. Je kan het zien als een oefenkaart die 'over' een andere les of situatie kan gelegd worden om de sociale vaardigheden en kennis in te oefenen en te trainen.

Opvolging

Sociale vaardigheden kan je op verschillende manieren evalueren. Een klassieke toets is hier minder van toepassing, aangezien de **begrijpen**-doelen vooral in een levensechte context plaatsvinden. Meer aangewezen zijn **observatie, reflectie en beoordeling van praktische opdrachten of projecten** om de **gebruiken**- en **engageren**-doelen te evalueren. Bij observatie kijk je als leraar hoe leerlingen zich gedragen in de klas en op de speelplaats: luisteren ze naar elkaar, hoe gaan ze om met elkaar, kunnen ze gevoelens benoemen, lossen ze conflicten op? Daarbij kunnen observatielijsten of rubrics met concrete gedragsindicatoren helpen. Reflectie door de leerlingen is ook belangrijk (zelfevaluatie), zo denken ze na over hun eigen handelen. Dit kan je vormgeven aan de hand van gespreksrondes, reflectieboekjes, korte evaluatievragen (vragen stellen) of het **menu sociale vaardigheden**. Verder kan je ook aan de hand van praktische opdrachten (betekenisvolle taken) of **projectmatig leren** bekijken of de leerlingen de doelen bereiken, bijvoorbeeld bij een debat of **coöperatief leren**. Als een project rond een bepaald thema van sociale vaardigheden is opgebouwd (bijvoorbeeld 'gezonde levensstijl'), kan je de doelen expliciet evalueren.